

00YR00138

SKUP 1999 – 32

Prosjekt: Gamling, svindel og flaskepant
Medarbeider: Randi E. Bærhaugen, Lars Backe Madsen
Jarle Aabø
Publikasjon: Dagens Næringsliv
Publisert: April – desember 1999
Medium: Avis
Tema: Samfunn

Av Randi E. Bærhaugen, Lars Backe Madsen og Jarle Aabø
Dagens Næringsliv

Gambling, svindel og flaskepant – *om det indre livet i Flyktningerådet*

Publisert i Dagens Næringsliv i perioden 13. april-1. desember 1999

Dagens Næringsliv
Postboks 1182 Sentrum
0107 Oslo
Telefon: 22001000
Telefaks: 22001350

Randi E. Bærhaugen
Vallefare 21
0603 Oslo
Telefon: 92030640 (p)

Lars Backe Madsen
Kirkeveien 85
0361 Oslo
Telefon: 22601799 (p)

Jarle Aabø
Eiksveien 57
1343 Eiksmarka
Telefon: 22001366 (j) og 90747021 (p)

Innholdsfortegnelse:

1.	Innledning	side 3
2.	Ideen – arbeidet kommer i gang	side 3
2 a)	Tips og dokumentflom	side 3
2 b)	Sortering av dokumenter	side 4
3.	Tre saker på én gang	side 5
3 a)	Personalkonflikter	side 5
3 b)	Gambling og automater	side 7
3 c)	Returprovisjoner – svindel med offentlige midler	side 7
4.	Andre sider ved saken	side 8
5.	Konsekvenser	side 9
6.	Artikkelliste	side 10

Vedlegg
(17 avissider)

1. Innledning

Høsten 1998 fikk Dagens Næringsliv et anonymt tips om at Flyktingerådet svindlet med offentlige midler. Det skulle gå et halvt år før avisen publiserte den første artikkelen.

I løpet av 1999 har avisen trykket 23 artikler om økonomisk kaos og rot i den humanitære stiftelsen, som hvert år mottar 250 millioner kroner fra Utenriksdepartementet og bistandsdirektoratet Norad. Avisens avsløringer førte til generalsekretær Ola H. Metliaas fall, styreleder Gro Brekkens frivillige avgang og en organsiasjon som mot sin egen vilje ble tvunget til å rydde opp.

2. Ideen – arbeidet kommer i gang

2 a) Tips og dokumentflom

– Jasså, skal dere prøve å komme til bunns i Flyktingerådet. Det er det mange før dere som har forsøkt, og de som har vært i nærheten er blitt stanset av sine egne redaktører. Jeg kan hjelpe dere med å korrigere fakta dere selv finner, men jeg gir dere ingenting.

Slik reagerte en av de mest sentrale figurer i norsk bistandsarbeid da vi forsøkte å teste ut tipset vi hadde mottatt anonymt på telefon. Hans skepsis til pressens vilje om å se kritisk på bistandsorganisasjonene var overraskende, men dempet på ingen måte vår lyst og nysgjerrighet. Saken om Flyktingerådet startet i oktober 1998. I en anonym henvendelse fra en som trolig jobbet eller hadde jobbet nært den humanitære stiftelsen, ble det hevdet at Flyktingerådet jukset med offentlige midler. Hans påstand var at avtaler mellom Flyktingerådet, et trykkeri, forsikringsselskapet Storebrand og et reisebyrå ga store returprovisjoner. Disse provisjonene skulle egentlig tilbakeføres til Utenriksdepartementet og Norad, men ble beholdt av Flyktingerådet. Kilden kunne også fortelle vagt om at det var stor uro internt i Flyktingerådet og at organsiasjonen ikke hadde grep om sin egen økonomi.

Å gå direkte på Flyktingerådet for å snakke om disse problemstillingene utfra såpass udokumenterte påstander var ikke aktuelt. Det skulle gå fem måneder før vi kom i kontakt med neste kilde som satt på opplysninger som ble helt avgjørende for hele sakskomplekset.

Vedkommende hadde hatt opplevelser med Flyktingerådet han følte som krenkende, og i et møte med kilden skulle det vise seg at han hadde et omfattende skriftlig materiale til disposisjon. Han kom til møtet med to mindre ryggsekker og flere bæreposer fulle av dokumenter, men var i første omgang kun interessert i å vise frem dokumenter som dokumenterte hans sak, forøvrig en sak som lå på siden av den problemstillingen vi var ute etter.

Etter noen dager med diskret kildepleie, ble vi til slutt enige om en konkret avtale med kilden. Vedkommende ga oss fri tilgang til den omfattende mengden papirer.

Vi var selvfølgelig klar over at store deler av det omfangsrike materialet måtte kvalitetssikres og sjekkes opp mot andre kilder, men all den tid vi hadde styrereferater, noter til regnskaper og andre, bekreftede og interne dokumenter for hånden, var vi trygge på at vi i det minste hadde et godt utgangspunkt for vårt videre arbeid.

Men det var mye å gjøre.

2 b) Sortering av dokumenter

Som journalister i Dagens Næringsliv er vi slett ikke ukjent med å lese gjennom styrereferater og regnskaper. Vi valgte likevel å bruke god tid på å gå gjennom dokumentene vi hadde fått tilgang til. For det første for å gjøre oss komfortable med sakskomplekset, det var ord- og detaljrike resymeer, gjennomgåelser og diskusjoner i de fleste referatene som omhandler den kommersielle satsingen til Flyktningerådet. Dernest fordi vi ville få en best mulig oversikt over de ulike aktørene i og omkring Flyktningerådet. Og sist, men ikke minst: Vi mente det var nødvendig å gå nøye gjennom materialet, all den tid de inneholdt så mye brennstoff fra de ulike sidene i de forskjellige konfliktene. Her var både rettsapparat, politi og lensmaenn, generalsekretærer, departementer, fagforeninger og en lang rekke advokater involvert i flere saker samtidig.

Derfor skulle det vise seg at bare sorteringen av dokumentene ville ta lang tid. Vi fikk en egen kontorplass til disposisjon for det arbeidet. Her var styrereferater, regnskaper, noter til regnskaper, i en viss grad bilag til regnskaper og brev og beskjeder fra det indre liv i Flyktningerådet, som i sum dokumenterte at forholdene var alt annet gode i den humanitære organisasjonen. Her var advokatregninger og purringer på advokatregninger og svært mye korrespondanse mellom Flyktningerådet, dets ulike motparter og ulike rettsinstanser. Dessuten; årsrapporter og noter til disse, samt annet konfidensielt materiale fra møter utenfor styrerommene. I det hele tatt dokumenter som i detalj og med presisjon beskrev liv og levnet i Flyktningerådet gjennom flere år. Vi sorterte dokumentene etter beste evne. Aller først tok vi kopier av de viktigste dokumentene, så som styrereferater (som tar opp flere aktuelle saker hver gang), regnskaper (som også berører flere ting samtidig) og konkrete advokatregninger (som også kunne omhandle forskjellige saker/temaer per faktura).

I første omgang delte vi dokumentkomplekset opp i tre:

Del én omhandlet de mer konkrete personalkonflikter i Flyktningerådet. Her var det mye å ta av. Generalsekretær Ola H. Metliaas hadde i løpet av få år klart å havne i klammeri med en stor andel mennesker i organisasjonen. Interne dokumenter om liv og levnet, korrespondanse mellom fagforeninger og diverse notater fra møter "på huset".

Del to omhandlet den meget dokumentrike saken om flaskeautomater, spilleautomater og annen forretningsvirksomhet. Flyktningerådet hadde forsøkt seg på siden Ola H. Metliaas og andre sentrale mennesker i Flyktningerådets ledelse begynte å tenke i mer kommersielle baner. Alt fra strateginotater, reviderte strateginotater og avtaler mellom Flyktningerådet og forretningspartnerne. Denne bunken ble stor, ikke minst på grunn av all den juridiske korrespondansen den inneholdt. Flyktningerådet var nemlig innblandet i opptil flere juridiske tvister samtidig, og dokumentene vi fikk på bordet skulle senere vise seg å bli svært viktige som både bakgrunnsinformasjon og som verktøy for forståelse av den videre fremdrift.

Del tre var dokumenter som hadde å gjøre med de omtalte returprovisjonene, som altså var blitt en mer eller mindre naturlig del av Flyktningerådets forretningssskikk. Her var det færre dokumenter, det ble den klart minste delen. Det skulle imidlertid vise seg å bli mer etter hvert som vi fikk jobbet frem saken.

3. Tre saker på én gang

Før hovedartikkelen om Flyktningerådet ble publisert 17. april 1999, hadde Dagens Næringsliv trykket to kortere artikler som handlet om hvordan Flyktningerådet hadde mislyktes i sin kommersielle satsing på flaskeautomater.

Vi valgte bevisst å kjøre disse historiene i forkant av hovedartikkelen for å gjøre leserne oppmerksom på Flyktningerådet og vise potensielle kilder at vi var interessert i dette temaet. Det viste seg at de to artiklene førte til at personer i og utenfor Flyktningerådet tok kontakt på eget initiativ.

Dette skjedde særlig via e-post.

Tilbakemeldingene vi fikk på de to første artiklene skulle vise seg å være helt avgjørende for å kvalitetssikre hovedhistorien.

Og hovedhistoren (som altså sto på trykk 17. april 1999), tok opp tre alvorlige saker samtidig:

1. Personalkonfliktene som tårnet seg opp i Flyktningerådet.
2. Flyktningerådets kommersielle kaos – rettssaker og politianmeldelser.
3. Returprovisjoner – svindel med offentlige midler.

I det følgende skal vi gå gjennom hvordan vi arbeidet med de tre ulike sakene.

3 a) Personalkonflikter

Både anonyme tips og samtaler med våre første kilder i saken, gjorde oss tydelig oppmerksom på at Flyktningerådet var på randen av tilstander som kunne minne om borgerkrig. Under gjennomgåelsen av dokumenter i saken, oppdaget vi at situasjonen på Flyktningerådet om mulig var enda verre enn vi hadde forestilt oss. Vi gjennomgikk korrespondanse mellom fagforeninger og ledelse som angikk helt konkrete enkeltsaker, og gjorde oss ytterligere erfaringer om situasjonen ved å avdekke hvordan de ulike

parter sto mer eller mindre steilt mot hverandre i avstemninger o.l. i saker som hadde vært oppe i styret og andre organer i Flyktningerådet.

Etter samtaler med en rekke ansatte, tidligere ansatte og andre personer med nær tilknytning til Flyktningerådet, forsto vi at vi måtte gå varsomt frem i vår dekning av konflikten. Her var det mye ondt blod, og langt på vei de fleste hadde kritikk å anføre mot generalsekretær Ola H. Metliaas. Det var, på noen få unntak nær, ingen som hadde noe fordelaktig å si om sjefen i Flyktningerådet.

Vi må også legge til at en god del personer ikke ønsket å si noe om forholdene i Flyktningerådet. Noen av dem forklarte det med at de simpelthen ikke våget å si noe, andre igjen sa de hadde glemt.

Samtidig var det imidlertid en betydelig mengde dokumenter som underbygget flere av påstandene som var rettet mot generalsekretær Metliaas og hans lederstil.

Vi var aldri i tvil om at det virkelig var en stor konflikt på gang, det eneste vi ville forsikre oss om, var at vi kunne søke trygghet i god dokumentasjon før vi skrev sakene.

Etter hvert som vi jobbet med saken, ble vi klar over at det fantes ett, særlig viktig dokument i sakens anledning: Et brev som var underskrevet av det store flertallet av Ola H. Metliaas nærmeste medarbeidere, der i alt syv ledere går sterkt i rette med hans lederstil. Med dette dokumentet for hånden, i tillegg til alt det vi allerede satt på fra de ansatte og deres fagforeninger, ville vi få den endelige bekreftelsen på denne problemstillingen.

Etter noen runder på telefonen fikk vi bekreftet at en kilde vi tidligere hadde vært i kontakt med, hadde dette dokumentet.

Denne kilden hadde store problemer med å først innrømme at vedkommende i det hele tatt var i besittelse av dokumentet, og det gikk et helt døgn før vi avtalte å møte vedkommende på Henie-Onstad kunstsenter på Høvikodden utenfor Oslo. Det var kildens krav at overlevering av dokumentet skulle skje der, på et tidspunkt da det heller ikke var så mye folk tilstede.

Flyktningerådets ledelese med generalsekretær Ola H. Metliaas og styreleder Gro Brækken var svært lite informative da vi tok kontakt med organsiasjonen for å konfrontere dem med våre funn. Begge gjorde iherdige forsøk på å bagatelisere hele sakskomplekset. Når de skjønnte at dette ikke førte frem begynte de å kaste «dritt» om tidligere medarbeidere og påstod at vi ikke kunne høre på slike kilder. Organsiasjonens informasjonsavdeling la i realiteten røret på for godt. De få gangene vi fikk tak i informasjonssjef Anne Aakervik var hun unormalt brysk og kom aldri tilbake med de svar hun motvillig lovte å gi. Etterhvert sluttet vi å ta kontakt med Flyktingerådets informasjonssjef.

Ola H. Metliaas første intervju med Dagens Næringsliv viste seg å være full av bortforklaringer og løgn. Dette ble for oss en bekreftelse på at de personkarakteritikker vi hadde blitt presentert om generalsekretæren ihvertfall ikke var helt usanne.

3 b) Gambling og automater

I 1997 vedtok styret i Flyktningerådet etter anbefaling fra Ola H Metliass å satse tungt på inntektsgivende og kommersielle forretninger. Tre områder pekte seg ut; spillautomater, flaskeautomater og salg av gensere. Millioner av kroner ble øremerket til dette forretningseventyret og målet var å sikre større beløp til driften av Flyktningerådet.

Dagens Næringsliv har gjennom flere artikler dokumentert at dette har vært en fiasko fra dag én og påført organsiasjonen stor skade.

Det aller meste av opplysningene vi kunne bringe stammer fra vårt omfangsrike og detaljerte, skriftlige materiale. Hovedutfordringen ble å sjekke opplysningene ut med alle involverte parter. Vi saumfarte alle tilgjengelige regnskaper også hos organsiasjonens samarbeidspartnere. I tillegg gikk vi nøye gjennom alle dokumenter som beskrev de rettslige tvister mellom Flyktningerådet og forretningspartnerne.

Fra Flyktningerådet ble vi møtt med taushet og bortforklaringer. Deretter fulgte tåkeleggende leserbrev både i Dagens Næringsliv og andre medier. Rettstvistene ble fulgt opp i en lang rekke artikler etter hovedartikkelen 17. april 1999.

3 c) Returprovisjoner – svindel med offentlige midler.

Det var svært lite opplysninger i det skriftlige materialet som fortalte noe om Flyktningerådets returprovisjoner, men dokumentene ga et innblikk i organsiasjonens forretninger og en lang rekke med navn som kunne kontaktes. Flere av disse hadde vært ansatt i Flyktningerådet og vi håpet at det ville det gjøre det enklere for disse personene å snakke.

Flere ganger i året søker de humanitære organisasjonene om støtte til konkrete prosjekter fra offentlige myndigheter. Søknadene beskriver prosjektene i detalj og det søkes om spesifikke beløp til de enkelte oppgaver som skal løses. I denne saken ble det fra den første kilden opplyst at Flyktningerådet overfor myndighetene hadde ført opp utgifter som ikke var i samsvar med den virkelige utgiften. Kilden pekte på at Gamlebyen Grafiske, NSB Reisebyrå og Storebrand var involvert. Som tidligere nevnt gav det skriftelig materialet oss personnavn og selskapsnavn. Etter en lang rekke samtaler følte vi oss helt sikre på at Flyktingerådet opererte med falske fakturaer overfor

Utenriksdepartementet og Norad.

Vi tok kontakt med Flyktingerådets informasjonssjef Anne Aakervik og konfronterte henne med begrepet returprovisjoner, noe hun blankt avviste.

Parallelt med dette skulle det vise seg at en blåøyd og troskyldig telefonhenvendelse til Gamlebyens Grafiske ga oss fast fisk. Daglig leder Tom Fredriksen fortalte villig vekk at han hadde for flere år siden fått beskjed fra Flyktningerådet at den forhåndsavtalte rabatten på trykkeritjenester skulle utbetales en gang per år, frikoblet de konkrete

fakturaer og regninger han sendte organsiasjonen. Vi anslo rabattene til å utgjøre en halv million kroner.

– Jeg vet ikke hvorfor, og jeg har aldri hatt en kunde som har ønsket å samle opp rabatten på denne måten, fortalte Fredriksen.

Da dette ble gjort kjent for Anne Aakervik i Flyktningerådet ble hun grepet av panikk og var senere ikke interesert i å snakke med oss.

Metliaas hevdet at han ikke kjente til dette og skjøv skylden over på en konkret medarbeider som i 1998 hadde forlatt Flyktningerådet. For Riksrevisjonen var dette helt nye opplysninger.

- Det vi nå har fått vite gir oss grunnlag for å vurdere om vi skal undersøke saken, sa ekspedisjonssjef Per Engeseth i Riksrevisjonen i diplomatiske ordelag.

Etter at hovedartikkelen om Flyktninegrådet stod på trykk i Dagens Næringsliv i april 1999, engasjerte utenriksminister Hilde Frafjord Johnson seg i returprovisjon-systemet. Hun gikk ut i avisen i mai og forlangte at Flyktningerådet skulle tilbakebetale rabattene organsiasjonen hadde fått i NSB reisebyrå og hos Gamlebyen Grafiske. Når det gjaldt rabatten fra Storebrand hadde disse pengene blitt brukt til å skadeforebyggende tiltak, noe myndighetene mente var akseptabelt.

Avsløringene i Flyktningerådet førte også til at UD sendte brev til alle de store frivillige organisasjonene i Norge der de ble bedt om å redegjøre for sin praksis når det gjaldt returprovisjoner. Myndighetene presiserte at Flyktningerådets praksis var i strid med regelverket.

4. Andre sider ved saken:

Dagens Næringsliv har gjennom mange år prioritert å dekke bistandsbransjen. Også i denne saken blir journalister stilt overfor store utfordringer hva angår åpenhet. Det viser seg at bransjens generelle holdning til kritisk journalistikk er negativ. Humanitært arbeid er å regne som en hellig ku, og kritikk skader bransjens hovedinntektskilde; giverglade nordmenn.

Dette fører til at aktørene i bransjen, inkludert myndigheter, kontrollorganer og andre med tilknytning til de humanitære organisasjonene, vegrer seg for å gi opplysninger som kan bidra til at et kritisk lys blir kastet over bransjen. Omkvedet er ofte at det heller bør ryddes opp i kritikkverdige forhold på bakrommet, uten at offentligheten får kjennskap til hva som har foregått.

På grunn av at våre artikler var så veldokumenterte, vi gjorde i presis detalj rede for flere ureglementerte forhold i Flyktningerådet, valgte myndigheter og andre humanitære organisasjoner å gå ut med åpen kritikk av Flyktningerådet. Det var vanskelig for disse, Flyktningerådets tidligere "samarbeidspartnere", å forsvare hva som hadde skjedd og var i ferd med å skje i Flyktningerådet.

Men langt på vei skulle det likevel vise seg at opprydningen som skjedde i det offentlige rom, ble gjennomført av bransjens aktører.

Riksrevisjonens interesse for saken kom ikke lenger enn at det ble sendt et brev til Utenriksdepartementet (Bistandsdep.) som ble besvart med at dette ville departementet rydde opp i selv uten innblanding utenfra.

Vi fikk også en lang rekke henvendelser fra skuffede personer i bistandsbransjen, som mente at Dagens Næringsliv bare var ute å ødelegge det viktige arbeidet Flyktningerådet gjør. Våre artikler sammenfalt også med innsamlingsaksjonen til Kosovo, og det ble hevdet at artiklene kastet et negativt lys over hele aksjonen, der alle de store, norske humanitære organisasjonene deltok.

5. Konsekvenser:

Som tidligere nevnt, ble vi helt i innledningen av arbeidet gjort oppmerksom på at det tårnet seg opp en betydelig personalkonflikt i Flyktningerådet. I sentrum for alle konfliktene sto generalsekretær Ola H. Metliaas. Våre artikler dokumenterte at han faktisk hadde stått i sentrum for konfliktene omtrent fra tiltredelsen 1. april 1997.

Til tross for bagatelliseringer, bortforklaringer og talende taushet, ble Metliaas tvunget ut av organisasjonen 27. mai 1999. Styreleder Gro Brækken som utad hadde forsvart Metliaas gikk av noen måneder senere. Metliaas og Brækkens avgang førte til at den nye ledelsen ryddet opp i alle rettsvistene utenfor rettsalen, selv om dette kostet mye.

Myndighetene tok for alvor tak i organisasjonenens returprovisjonspraksis og brukte fjoråret på å rydde opp.

6. Artikkelliste:

Saken om Flyktningerådet ble publisert i Dagens Næringsliv i perioden 13 april til 1. desember 1999. Stort sett fikk avisen lite konkurranse fra annen presse. Dette skyldes sikkert flere forhold, men vi tror at det omfattende skriftelige materialet vi satt på fikk andre journalister til å kvie seg med å gå løs på sakskomplekset. Her følger en oversikt over de publiserte artiklene:

13. april: Frelsesarmeen og Norsk Folkehjelp trekker seg fra en samarbeidsavtale med Flyktningerådet vedrørende flaskeautomatprosjektet. En av årsakene er at Flyktningerådet lånte syv millioner kroner bak ryggen på de to andre organisasjonene. Ola H Metliaas forsøker å lyve seg ut av misæren.

14. april: Flyktningerådets partner Norgesgruppen trekker seg fra samarbeidet om å installere returpantautomater i selskapets butikker. Dette får dramatiske konsekvenser for organisasjonens forretninger.

17. april: Hovedartikkel om Flyktningerådet. Artikkelen dokumenterer floppede forretninger, intern uro og returprovisjoner.

20. april: Norsk Folkehjelp mener Flyktningerådet bør legges ned og store tap gir rekordunderskudd i den humanitære organisasjonen.

21. april: Riksrevisjonen bestemmer seg for å gå inn i Flyktingerådet.
Andre frivillige organsiasjoner deler Norsk Folkehjelps oppfatninger.

22. april: Flyktingerådet hevder at 70 av 130 spillautomater er forsvunnet.
Dagens Næringsliv finner disse på et lager på Skedsmokorset.
Flyktingerådet blir politianmeldt og styreleder Gri Brækken engasjerer psykolog for å dempe interne konflikter.

23. april: Generalsekretær Ola H. Metliaas på teppet hos Norad for å redegjøre for returprovisjonene.

27. april: «Frekk manøver» fra Flyktingerådet i kringelen om spillautomater.

29. april: Tidligere generalsekretær i Flyktingerådet, Trond G. Nordby forklarer motivene for Flyktingerådets mange krumspring. Norad gir Metliaas en mild skrape.

3. mai: Bistandsministeren rydder opp i returprovisjonene.

28. mai: Ola H. Metliaas trekker seg før oppsigelsen kommer.

15. november: Flyktingerådet unngår rettsaker til høy pris.

1. desember: Dale og Norway vil ikke lenger ha noe å gjøre med Flyktingerådet.